

# OLVASÓNAPLÓ

## GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK

### EGY FOLYÓIRAT „KLASSZIKUS” KORSZAKANAK TÖRTÉNETE

*Korunk Évkönyv 1976.*

Korunk, Kolozsvár—Napoca, 1976.

A kolozsvári Korunk szerkesztősége a folyóirat jubileumi évében folytatta a nagy sikerű évkönyvek 1973-ban és 1974-ben kezdeményezett sorozatát. Az új évkönyv, már csak az alkalom következtében is, inkább „emlékkönyv”, vagy a bevezetőben használt szellemes fordulat szerint „emlékeztető” könyv, amely fel akarja idézni a kolozsvári folyóirat „klasszikus” korszakának (1926—1940) történetét, s emlékeztetni kíván eredményeire, hagyományaira. Az évkönyv nem a folyóirat jelen munkájának keresztmetszetét adja ezért, mint a két korábbi kötet, hanem munkatársi emlékeket és kutatási eredményeket közöl. Az emlékezet és a kutatás fogott össze, hogy pontosabb képet adjon a Korunk keletkezéséről, történetéről és küzdelmeiről. „Ünnep pátoszából és kutatói felelősségből tevődik össze ez az emlékkönyv, amellyel a mai Korunk munkatársai, barátai segítségével, előzményeinek, örökségének, jelenünk feladatainak és jövőnk lehetőségeinek, kötelességeinek adózik” — olvassuk a szerkesztőségi bevezetőt. Illyés Gyula, Déry Tibor, Méliusz József, Balogh Edgár, Bányai László, Salamon László, Veress Pál, Mikó Imre, Geo Bogza, Pavel Apostol emlékező írásai, valamint Dankanits Adám, Mózes Huba, Marosi Ildikó, Csanda Sándor, Sűgár Erzsébet, Kántor Lajos, Rácz Győző és Szilágyi Júlia tanulmányai egyaránt a bevezetőben megjelölt programot képviselik.

A teljesen jogos ünnepi pátosznál is fontosabb persze a kutatói felelősség, amely a folyóirat történetének hiteles ábrázolására törekszik, s számos kérdésben hozott új vagy legalább megfontolandó felismeréseket, gondolatokat. A kolozsvári marxista folyóirat ötvenesztendős jubileuma rendkívüli mértékben élénkítette meg a Korunk-kutatást. (A kolozsvári és budapesti emlékülések tudományos eredményeit Tordai Zádor és Tóth Sándor *Szerkesztette Gaál Gábor* című szöveggyűjteménye, Balogh Edgár *Itt és most. Tanulmány a régi Korunkról* című kötete, a Korunk 1976. januári emlékszámja és még számos egyéb sajtópublikáció egészítette ki.) A kutatómunka során új eredmények is születtek; így a folyóirat elhelyezése a magyar nyelvterület, illetve Kelet-Közép-Európa baloldali, marxista szellemű szemléi között, a Korunk történetének hitelesebb periodizációja, amelyet Tóth Sándor végzett el, a népfrontos törekvések pontosabb leírása, elsősorban Balogh Edgár és a budapesti emlékülés jóvoltából, s számos más eredmény, amely valójában nem csupán a Korunk-kutatás ügyét fogja gazdagítani, hanem a magyar és kelet-közép-európai szocialista irodalomkutatás szélesebb mederben folyó stúdiumát is. Az élénkülő kutatómunka persze nem oldhatott meg mindent, maradt vitás kérdések, feloldatlan kérdőjelek. Ezeknek a kérdéseknek a bogozgatása folyik tovább, s ebben a ma is időszerű kutatómunkában jelent kiváló szolgálatot az emlékkönyv igen gazdag anyaga.

Mutatóba és igazolásként két vitatott kérdésre hívnám fel a figyelmet; olyanokra, amelyeket bizonyára pontosabban világítanak meg az eddigi megállapításoknál az emlékkönyv emlékezései és tanulmányai. Az első Dienes László szerepe. A Korunk első szerkesztője eddig Gaál Gáborhoz képest meglehetősen háttérbe szorult. S nemcsak azért, mert a kuta-

tás sokáig, érthető módon, Gaál korszakos szerepének megvilágítására törekedett. Hanem annak következtében is, hogy a folyóirat krónikásai szívesen tettek egyenlőségjelet Gaál és a Korunk közé, s az első éveket (1926—1929), amelyeket még Dienes neve fémjelzett, többnyire elmarasztalták, mint a polgári liberalizmus eklektikus korszakát. Való igaz, hogy Dienes szerkesztése idején kevésbé érvényesült az a következetes marxista vonalvezetés, amelyet Gaál Gábor szerkesztése képviselt (s amely egy időben szektáriánus torzulásokkal is párosult). Am a kolozsvári folyóirat szellemét az első éveken sem pusztán a liberális eklektika védelmére határozta meg. A magyar forradalmak bukása után, az európai forradalmak apálya idején az első szerkesztő, úgy tetszik, jogosan járt el, midőn a múlt eredményeinek alkotó számbavételét és az új eszmei szintézis fel-tételeinek kialakítását jelölte meg program gyanánt. (A kezdet éveit maga Gaál Gábor is igazolta, amikor helyeslő módon beszélt arról, hogy a születő Korunk „az idő keresztmetszetének” kifejezésére vállalkozott.) Dienes László ennek a programnak a jegyében tájékozódott a húszas évek irányzatai és gondolatai — az új közgazdaságtan, az új lélektan, az avantgarde művészet — között. A széles perspektíva igénye nem jelentette azt, hogy a Korunk nem törekedett volna a marxista pozíciók védelmére vagy kialakítására. Ellenkezőleg, Dienes a baloldaliság és a szocialista gondolat korszerű, a forradalom leverése után is érvényes modelljének kialakításán dolgozott. S kezdeményezése „törés” nélkül fejlődhetett tovább azzá a határozott osztálytudatos és osztályharcos szemléletté, amelyet Gaál Gábor képviselt 1929 után. A Dienes László által irányított első szakasz hitelesebb, pontosabb megítélését segíti elő az emlékkönyv írásai közül Salamon László, Becsky Andor és Szegő Júlia emlékezése vagy Kántor Lajos tanulmányrészlete, amely a Korunk művészetszemléletét méri fel.

A másik vitakérdés: a Korunk helye a romániai magyar szellemi irányzatok között, pontosabban a marxista folyóirat és a polgári humanista (és népi) mozgalmak viszonya. Ezt a kérdést megint csak szokás leszűkíteni, szinte kizárólagosan arra a polémiára, amely a Korunk és az Erdélyi Helikon között zajlott a harmincas évek első felében. Tudnivaló, hogy Gaál Gábor erős hangsúlyokkal s nem is jogosulatlanul bírálta a Helikon irodalmát s főként ideológiáját, a mind mitológikusabb köntöst öltő „transzilván gondolatot”. Ez a vita időnként heves szópárbajokra vezetett, különösen Gaál és a helikonisták folyóiratát szerkesztő Kós Károly között. Am a szópárbajok nem vezettek ellenségeskedésre, a vitamorál klasszikus szabályait mindenkor megtartották a perlekedő felek. És ennek a morálnak nem is az volt a legfontosabb következménye, hogy például Gaál és Kós (vagy éppen Gaál és Szász Endre, a magyarpárti Keleti Újság főszerkesztője) korrekt kollegiális, sőt baráti kapcsolatot tartott fenn egymással. Hanem az, hogy közös ügyekben, közös küzdelmekben is találkozhattak a két szomszédvár gazdája: mindenekelőtt a kisebbségi jogok védelmében és az antifasiszta szellemi ellenállásban. Ez a találkozás rendre végbement Gaál és a polgári humanista írók vagy közőírók: Kós Károly, Kuncz Aladár, Krenner Miklós, Szentimrei Jenő, Molter Károly között, s természetesen végbement Gaál és a „népiek”: Tamási Aron, Kacsó Sándor, Böződi György között. E találkozások végső eredménye, egyszersmind igazolása volt az 1937-es népfrontos Vásárhelyi Találkozó. Gaál Gábor „szövetségi politikájáról”, népfrontos kezdeményezéseiről, távlatosabban a Korunk és a romániai magyar szellemi élet polgári humanista és népi irányzatainak kapcsolatairól ugyancsak sok mindent megtudunk az emlékkönyv írásaiból. Elsősorban Méliusz József érdekes nyilatkozatából (amelyet Dankanits Adám és Tóth Sándor jegyzett le), Balogh Edgár, Bányai László, Mikó Imre és Herédi Gusztáv emlékezéseiből, illetve Marosi Ildikó szövegközléséből, amely Dienes László és Gaál Gábor Molter Károlyhoz írott leveleit mutatja be.

A Korunk-kutatás bizonyára sokat nyert e két kérdéskör (s még néhány) pontosabb megvilágításával. Es persze, mint már említettük, nemcsak a Korunk-kutatás; hiszen a két világháború közötti progresszív

magyar szellemi élet ismerete megkívánja, hogy alaposan feldolgoztassék a kolozsvári magyar marxista szemle története és a kor szellemi életében betöltött szerepe. A kép, amelyet a folyóiratról és a korról ismerünk, az 1976-os Korunk-émlékkönyv révén ismét gazdagodott. Igazolva azt is együtt, hogy nincsenek lezart ügyek, véglegesen megoldott irodalom-, sajtó- vagy eszmetörténeti feladatok.

## A SZLOVÁKIAI MAGYAR IRODALOM ÖNISMERETE

*Magyar Nap 1936—1938; Mű és érték; Turczel Lajos: Portrék és fejlődés-képek; Sziklay László: Visszhangok; Csanda Sándor: Szülőföld és irodalom; Tolvaj Bertalan: Az irodalom vonzásában; Mészáros László: Nyitott tétel.*

Madách Kiadó, Pozsony, 1977.

A pozsonyi Madách kiadó új könyvsorozatát bocsátott útjára: geometrikus díszítésű színes borítóba öltöztetett köteteket. E kötetek nem kevesebbre vállalkoztak, mint arra, hogy számot adjanak a szlovákiai magyar irodalomtudomány, komparatiztika és kritika műhelyeinek eredményeiről. Az eddig megjelent hét kötet igazolja, hogy e számadásnak van mivel gazdálkodnia. Szlovákiában már a két világháború között kialakultak a progresszív szellemben dolgozó magyar irodalomkritika (és történetírás) műhelyei. E műhelyek akkor személyes vállalkozások voltak. A Stószon dolgozó Fábry Zoltán és a Munkácson, majd Pozsonyban tevékenykedő Sas Andor nem minden áldozat nélkül művelte a nemzetiségi irodalomkritikát és társadalomtudományt. Azóta a szlovákiai magyar irodalomtudomány új tudósokkal gazdagodott: Turczel Lajos, Koncsol László, Csanda Sándor, Szeberényi Zoltán, Kováts Miklós, Tózsér Árpád, Párkány Antal, Popély Gyula és Zalabai Zsigmond neve monográfiák és tanulmánykötetek címlapjáról ismerős. Munkásságuk ma már a nemzetiségi irodalom egyik legerőteljesebb fejezetét jelenti, érdemes felfigyelni rá a Vajdaságban élő magyar irodalomnak is.

Az irodalomtudománnyal foglalkozó pozsonyi könyvsorozat gazdag hagyományokra épül, mégis új utakat követ. Módszeresen kívánja bemutatni a szlovákiai magyar művelődés múltját és mai helyzetét. A múlt bemutatását eddig két dokumentumgyűjtemény és egy tanulmánykötet végezte el. Csanda Sándor a Magyar Nap című, 1936 és 1938 között megjelent csehszlovákiai magyar lap anyagából tett közzé egy igen hasznos válogatást. (*Magyar Nap 1936—1938. Antológia.*) A Magyar Nap a kommunisták irányításával működött, az antifasiszta népfrontmozgalom szervezésében szerzett történelmi érdemeket. Főszerkesztője, Kálmán Miklós annak idején így határozta meg irányvonalát: „A magyar nép sem állhat oldalt, amikor a már fasiszta parancsuralomba igázott vagy az ellene arcvonalba álló milliók a gondolat és tudomány legjobb nevű művelőivel a haladás, a demokratikus jogok és a béke világseregét toborozzák. Akarjuk, hogy a csehszlovákiai magyarság is ezekben a sorokban meneteljen a vele egymásra utaltságban itt élő népekkel.” Ennek a programnak a jegyében közölte a lap Barta Lajos, Balogh Edgár, Berkó Sándor, Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Győry Dezső, Morvay Gyula, Vass László és Sándor László írásait, valamint baloldali cseh és szlovák szerzők: Petr Bezruč, Laco Novomesky, Josef Hora és mások műveit, amelyek közül most az antológia válogat.

A második dokumentumkötet *Mű és érték* címmel Szeberényi Zoltán válogatásában a csehszlovákiai magyar kritikai irodalom 1945—1970-es éveinek anyagából közöl tanulmányokat és bírálatokat. Csanda Sándor, Duba Gyula, Egri Viktor, Fábry Zoltán, Koncsol László, Mészáros László, Rácz Olivér és mások írásai a nemzetiségi irodalom önértékelését végzik el. Nélkülözhetetlen volt ez az önértékelés, hiszen az irodalom csak úgy fejlődhet, ha egyszersmind fejlődik kritikai önismerete. A kritikai

válogatás így egyelőre a szlovákiai magyar irodalom háború utáni szakaszának hiányzó történetét pótolja. Hasznos pótlás, minthogy szövegei révén az irodalmi élet köznapi mozgásába tekinthetünk be, a nemzetiségi irodalom mindennapi életének tanúi vagyunk. A kötet anyaga részletesen tudósít a szlovákiai magyar irodalom élettörténetéről, jelentősebb eredményeiről és belső vitáiról.

Turczel Lajosnak, a pozsonyi egyetem magyar tanszéke professzorának *Portrék és fejlődésképek* címmel megjelent tanulmányai a szlovákiai magyar irodalom hagyományaiba és múltjába nyújtanak betekintést. E hagyományok közé a Kassán munkálkodó Kazinczy, a losonci Kármán József és a Hanván lelkészkedő Tompa Mihály tartozik. A közvetlen múltat pedig olyan írók jelzik, mint a novellista Darkó István, a publicista Simándy Pál, a tudós Sas Andor és a nemzetiségi kultúra mindene: Fábry Zoltán. Valamennyiük életműve már az egyetemes magyar kultúra történetéhez tartozik. Turczel Lajos a filológus pontosságával állítja eléink hőseit. Néhány tanulmányában a szlovák irodalomra, illetve a szlovák—magyar szellemi kapcsolatokra is kitékint.

Komparatisztikai feladatokat vállalt a kassai származású, de Budapesten élő Sziklay László is, akinek *Visszhangok* című igen gazdag könyvében például Hviezdoslav magyar nyelvű verseiről, Laco Novomesky és Milan Pišút magyar kapcsolatairól, a magyar szlavisztikai kutatások történetéről, illetve a szlovák irodalomtörténetírás újabb eredményeiről olvashatunk. A kapcsolatoknak szinte átfogó képe kerekedik ki ezekből a tanulmányokból. Sziklay László a szlavisztika nemzetközileg is ismert képviselője, aki alapos filológiai munka és részletes elemző vizsgálat révén alakítja ki ítéleteit, megállapításait. Kötetét egy sor megemlékezés zárja, ezek Kodály Zoltán, Fábry Zoltán, Mikuláš Bakoš, Jan Mišianik, Krammer Jenő és Gáldi László arcképét vázolják fel.

Az élő múlt és a történelmi jelen ábrázolásának igénye hatja át Csanda Sándor tanulmányait is. Csanda, a pozsonyi egyetem magyar tanszékének professzora, *Szülőföld és irodalom* című kötete a szlovákiai magyarság kulturális tudatának történeti hagyományait rendszerezve Tinnódi Lantos Sebestyén, Bornemisza Péter, Gyöngyösi István, Gvadányi József, Batsányi János, Csokonai Vitéz Mihály és Jókai Mór munkásságával, régi nyitrai és kassai nyomdákkal, valamint a nemzetiségi irodalom „hőskorának” szereplőivel: Sebesi Ernővel, Fábry Zoltánnal és Balogh Edgárral, az élő irodalom köréből Duba Gyulával foglalkozik. Néhány kapcsolattörténeti és komparatisztikai tanulmány egészíti ki kötetét.

A nemzetiségi irodalom jelenéről Turczel Lajos és Csanda Sándor is közöl tanulmányokat. A jelen iránti érdeklődés azonban igazán a korán meghalt Tolvaj Bertalan *Az irodalom vonzásában* és a természet-tudomány iránt is érdeklődő Mészáros László *Nyitott tétel* című kötetét hatja át. Egri Viktor, Rácz Olivér, Duba Gyula, Tóth Elemér, Zs. Nagy Lajos és mások munkásságát elemzik ezek a kötetek. A szlovákiai magyar irodalom jelene iránt érdeklődő olvasó hiteles képet kap tőlük ennek az irodalomnak az élő alkotóiról, különösen a „derékhad” képviselőiről. A nemzetiségi irodalom önismerete, mint ezek a kötetek: az egész irodalomtörténeti és -kritikai könyvsorozat tanúsítja, mindenképpen a felnőttkorba jutott: elérkezett a számvetés és az összefoglalás ideje.

POMOGÁTS BÉLA